

Henrik Cavling: Paa Cykle

En cykeltur Fanø rundt i 1903

Skrevet under pseudonymet *Ignotus*¹

Politiken 5. juli 1903

Optrykt med visse ændringer som "Cyklebrev" i hans "Nogle Avisartikler 1885-1910". Kbh., 1910, s. 185-195².

Henrik Cavling (1858-1933) er blevet kaldt Danmarks første moderne journalist som reporteren og nyhedsjægeren. Han begyndte ved Morgenbladet, men skiftede i 1884 til Politiken, og fra 1905 blev han avisens chefredaktør. Som noget nyt var han overalt og rapporterede med indfølelse og stor fortælleevne. Han var læsernes udsendte og noterede ihærdigt, hvad han oplevede, for det at være øjenvidne var afgørende for hans artiklers kvalitet og intensitet. Med sin blanding af kendsgerninger og indlevelse lå hans moderne reportagestil tæt på, hvad man 100 år senere har kaldt "New journalism". Dertil var han livsnyderen, journalisten, den muntre og charmerende københavner for fuld udblæsning, der med bowlerhat, notesblok og cykel elskede at bevæge sig ud i naturen rundt i landet³.

I 1910 udgav han bogen "Nogle Avisartikler 1885-1910", der indeholdt 32 artikler, som tidligere havde været bragt i Politiken. En af dem hedder kort og godt "Paa Cykle" – ikke mere! Men allerede i anden linie åbenbares det, at cykelturen foregår på Fanø. Med lidt detektivarbejde kan artiklen dateres til at være bragt i Politiken 5. juli 1903.

Herunder følger en tro afskrift af Cavlings artikel, som den fremkom i Politiken 5. juli 1903.

Paa Cykle

En bedre Cyklebane end den, der løber vest om Fanø, findes næppe her i Landet. Vorherre **E**dannede⁴ den selv ved Verdens Skabelse. Den var bestemt for Cykling, men da Menneskene er saa sene med at opfinde⁵, hengik der Aartusinder⁶, før den nu for nylig blev taget i Brug⁷. Banen er ca. 8 Alen bred⁸, støbt af Sand, der ikke et eneste Sted brister for

¹ *Ignotus*: Betyder noget i retning af den ukendte, den uvidende, den fremmede, ringe af herkomst og stand. (Sven Ove Gade: *Journalisten. En biografi om Henrik Cavling*. Politikens Forlag, 2009, s. 13).

² Bogen udkom i en ny udgave i 2000 som "Nogle Avisartikler. Cavlings egen bog fra 1910 genudgivet. Introduceret af Gert Smistup". Udgivet af Forlaget Ajour og Journalistforbundet.

³ Min introduktion er delvis baseret på citater fra Sven Oves Gades biografi og Bent Blüdnikows anmeldelse "Cavling – journalistikkens verdensmand" af Cavlings bog i Berlingske 4. maj 2009.

⁴ *dannede*. 1910: *planerede*.

⁵ *at opfinde*. 1910: *saa sene i Vendingen*.

⁶ *Aartusinder*. 1910: *næsten to Aartusinder*.

⁷ *før den nu for nylig blev taget i Brug*. 1910: *før den nu ved Cyklens Opfindelse blev taget i Brug*.

Gummihjulet. Paa den ene Side af den vælter Havet sig med spillevende Skumbølger, paa den anden staar Sandklitter⁹ (Fønn¹⁰), hvoraf er dannet Ordet Fanø. Sætter man sig paa Cyklen og stikker Hænderne i Lommen, saa blæser man bogstavelig talt henad Strandbredden. De fleste Cyklister kører vel fra Kurhotellet¹¹ sydlig, og det er den Vej, vi tager, nedefter ad den to Mile lange Bane, der vil føre os til Skipperbyen Sønderho.

Man farer afsted en Mil uden at bemærke andet Levende end Strandfugle. Hist og her ligger der et opdrevet Vragstykke, en Aare, en Skibskiste, men man spejder forgæves ind mellem Klitterne efter et Hus.

Derimod ser vi i den Retning en Telefonstang¹², og da vi har sat Cyklen fra os og er kommen op paa Klittoppene, opdager vi inde paa Øen en Oase, der er af en overraskende Virkning i det hvide Sand.

Oasen bestaar af Agre og Frugttræer, og mellem disse¹³ ser vi ligge en lille rød Gaard¹⁴. Foran Gaarden er en Græsplæne, og et Øjeblik senere sidder vi paa den og spiser Jordbær med Plantør Christensen¹⁵, hans Hustru og deres lille Søn¹⁶. Hr. Christensen, der er en 35aarig, rolig Mand med et stille, energisk Væsen, fortæller os, at Staten for 10 Aar siden købte 1000 Tønder Land¹⁷ Jord herude, og at han deraf har beplantet de 700 Tdr. med Gran. Desuden har han anlagt 5 Mile Veje og opdyrket 23 Tdr. Land regulær Agerjord til Gaardens Brug. I dette Foraar alene har han udplantet 700.000 Stykker Ædelgran og Løvtræer, og samtidigt har han faaet Stunder til at udprikle 500.000 Stkr. Bjergfyr og 7000 Stkr. hvide Gran. Jorden kostede i sin Tid 40.000 Kr. og den aarlige Statsstøtte er nu 7000 Kr. For disse forholdsvis beskedne Summer er en Sandørken forvandlet til et blomstrende Stykke Agerland, men i Hr. Christensens Levetid vil Granskoven dog næppe rejse sig mandshøjt over de hvide Sandhøje¹⁸.

Vi gaar tilbage til Strandbredden, hvor vi efter noget Besvær finder Cyklen¹⁹, og da vi har cyklet endnu en Mil ved Stranden, ser vi i Syd et rundt Land. Det er Manø, den lille danske Ø,

⁸ 8 Alen bred svarer til ca. 4,80 meter, hvilket naturligvis ikke har været strandens bredde. I 1909 beskriver Andreas Vinding stranden som værende "10 gange så bred som Østergade" i København. Sættes gadens bredde til 10 meter, vil stranden således være omkring 100 m bred.

⁹ Sandklitter: I avisartiklen fra 1903 står der *Snekitter*, der utvivlsomt en sættefejl eller fejllæsning af Cavlings manuskript. I 1910 er det rettet til *Sandklitter*.

¹⁰ Fønn = føhn, egentlig varm tør vind.

¹¹ Kurhotellet var det første hotel opført ved Fanø Nordsøbad i 1892. Se <http://www.aldus.dk/fanoe/fanoebad125aar/>

¹² Telefonstang: Fanø fik telegrafforbindelse til omverdenen i 1869, og i 1871 blev forbindelsen forlænget til Sønderho. I maj 1905 blev Sønderho telegrafstation omdannet til telefonstation.

¹³ "og mellem disse". 1910 ændret til: "og mellem Agrene".

¹⁴ Plantørboligen blev opført i 1893 og var tegnet af arkitekt Fritz Carl Andreas Bang (20. april 1858 - 01. juli 1948) fra Horsens. Boligen blev nedrevet i 2014 pga. angreb af råd og svamp. Assistentboligen var opført i 1903 og blev også nedrevet i 2014.

¹⁵ Plantør: Statsplantør Peder Hegaard Christensen (1867-19??) blev ansat i foråret 1893 (Kromann: Fanøs Historie, I, s. 467). Hegaard flyttede fra Fanø 1909.

¹⁶ Lille Søn: Helge Hegaard Christensen, f. 5. august 1898 (Grønnegaard: Nordbyslægter s. 3479).

¹⁷ 1000 Tdr. Land: Cavling skriver meget fejlagtigt 10.000 tdr. land. Fanø Avis skrev 1. juni 1892: "Nu er der bevilget hened 45.000 kr. til indkøb af 1000 tdr. land ... (og) på førstkommende søndag holdes møde med grundejerne angående jordens afståelse".

¹⁸ Bisætningen "men i Hr. Christensens Levetid .....de hvide Sandhøje" er udeladt i 1910.

¹⁹ "hvor vi efter noget Besvær finder Cyklen" er udeladt i 1910. Flere udeladte passager i 1910-udgaven antyder måske, at Cavling har forsøgt at skjule sine mangelfulde fysiske kræfter.

der er bekendt for sine høje Mænd. Skrædderen paa Øen, der maaler 3 Alen og 2 Tommer, anses af de andre Manøboere for at være en Dværg!²⁰

Vi befinder os nu paa Fanøs Sydende. Til venstre staar et Sømærke²¹, og da vi slæbende paa Cyklen af alle Kræfter er naaede op i Klitterne, øjner vi en Fjerdingsvej borte en lille By med lave Huse, næsten alle tækkede med Straatage. Det er Sønderho.

I denne By lever 5-600 Mennesker, væsentligst Kvinder. Mændene er paa Rejser. Fra Smaahusene, vi spaserer imellem, sendes det danske Flag ud til Søs paa ca. 50 Skibe, og fra dem vajer Flaget med Ære²². Ialt er 114 større Fartøjer hjemmehørende paa Fanø. Deres Drægtighed er 32.000 Tons. Hus og Mark passes i Mændenes Fraværelse af Konerne. Mod Fremmede er de tilbageholdent venlige, og skønt de i aarevis er ufrivillige Enker, er der saa langt man kan huske tilbage kun et eneste Eksempel paa, at en Kone har glemt sin Mand. De ældre Fanniker og en Del af de yngre ogsaa bærer den bekendte Fanødragt, der især er ejendommelig ved det brunstribede Hovedtørklæde²³, som i Nakken er knyttet med en Sløjfe. Af Vingerne paa Sløjfen²⁴ ser man let, hvorvidt en Fannik er fra Sønderho eller Nordby. I første Tilfælde stritter Vingerne i Vejret. Mærkeligt nok mister Fannikerne ikke Haaret, skønt de tykke, fastbundne Tørklæder afsondrer det fra Luften. Som Regel bliver de heller ikke graa, men dette sker, saafremt de i en ældre Alder ombytter deres Hovedpynt med en Hat²⁵. Paa den anden Maade har Hovedtørklædet uheldige Virkninger. Øremusklen mister sin naturlige Form og Øret deformeres, saa det paa sin Maade kan minde om en Kineserindes Fod. Blandt Kvinderne er der ogsaa nogen Døvhed. Fanødragten synes nu at blive sjældnere. I Almueskolen hvor de smaa Piger opmærksomt sidder paa deres Bænke, tæller vi kun 3, som bærer de røde Skørter, men de har kastet Hovedtøjet. Rejsestrømmen har vistnok bidraget til at give de gamle Dragter Dødsstødet. Om en Menneskealder er de forsvundne.²⁶

²⁰ 1910: "anses nok af de andre Manøbeboere for at være et Pus!": Litteraturen om Mandø røber ikke noget om, at Mandøboerne skulle have været specielt høje. Derfor har jeg forhørt mig hos gode folk med indsigt i Mandøs historie, heriblandt redaktør af Mandøposten, Jeff Nielsen, der skriver: "Det foresvæver mig, at jeg engang har hørt eller læst, at mandøkarlene var kraftige eller høje. Men det kan være indbildning. Noget konkret har jeg ikke. Men på Fanø er der jo nogen, der har fortalt Cavling herom, så det er vel sandsynligt, at man på Fanø har sagt dette. Men den har ikke fået for lidt. Skrædderen, der blev betragtet som dværg, var tre alen og to tommer, hvilket er 194 cm. Det er givetvist løgn men en god historie at fortælle. Da Cavling var på Fanø i 1903, var herreskrædderen på Mandø Anna Jørgensen gift Hermansen, som efterfulgte sin far, Jørgen Lauritsen, som skrædder efter hans død i 1870. Han var desuden spillemand og kirkesanger i 31 år. Der foreligger intet om, at han skulle være særskilt høj eller lav".

²¹ Sømærke: Der må formentlig være tale om "æ læns Kåver", den ydre kåver, som stod på den yderste klitrække.

²² "Fra Smaahusene, vi spaserer imellem, sendes det danske Flag ud til Søs paa ca. 50 Skibe, og fra dem vajer Flaget med Ære" er udeladt i 1910.

²³ Hovedtørklæder: Kaldes lokalt klude (at sætte klude), der blev lagt i en trekant med en fold fortil. Kluden blev krydset i nakken og knyttet på issen. Tørklædets snipper i nakken blev ordnet som et par læg kaldet pjagger. (Hjemme på Fanø. Bygd, juli 1991, s. 17 og Torben Garmer: Fanødragtens bestanddele, se <http://www.mitfanoe.dk/index.php/da/fanos-historie/folkeliv/fanodragt/148-fanodragtens-bestanddele>).

²⁴ Vingerne = Pjagger.

²⁵ Som Regel bliver de heller ikke graa: Denne passage er i 1910 ændret til: "Som Regel bliver de heller ikke graa, men de graaner hurtigt, saafremt de i en ældre Alder ombytter deres Hovedpynt med en Hat".

²⁶ Afsnittet "Paa den anden Maade har Hovedtørklædet .... Om en Menneskealder er de forsvundne" er ikke medtaget i 1910.

Har man set sig om i Byen med de smaa Huse og høje Hække, vender man sine Fjed mod Kroen²⁷, der ligger halvt skjult mellem grønne Slyngplanter, blomstrende Træer og duftende Roser. I Stuen bag de to Vinduer, der fra Overbygningen paa Forhuset vender ud mod Vejen, har Professor Exner²⁸ haft sit Atelier i snart en Menneskealder. I øvrigt er der i Kroen Pensionat for Tilrejsende. Kromanden, Hr. Baltazar Christensen²⁹, (en Slægtning af den gamle Bondeven³⁰) foreviser med Glæde sin Beboelse. Her er gamle, hyggeligt møblerede Stuer, hvor Hr. Christensen og hans to Søstre tilbringer en behagelig Sommerferie om Vinteren. I Storstuen hænger et Portræt af Exner, og ved Siden af dette et Billede, han har malet af Kroen. Paa en særlig Hædersplads i Stuen staar et Fotografi, forestillende Prinsesse Marie³¹ i Fanøpigedragt. Det blev taget i Nordby under Prinsessens Ophold paa Øen, men Sløjfen er knyttet efter den gamle Mode i Sønderho.

Som Frokost serveres der idag i Kroen Æggekage og Fisk. Det smager fortræffeligt, og efter Maaltidet foreviser Hr. Baltazar Christensen sin Have med dejligt duftende Rosenbede, derefter sin Gaard, som flere Gange er bleven malet af Exner, og endelig beser vi i hans Selskab Byens Kirke, hvor Pastor Knudsen³² efter Sigende præker lovlig meget om Djævlen og hans Gerninger. Hr. Knudsen er nok lige kommen hjem fra Kina, hvor han har omvendt flere Millioner Kinesere. Han har ikke haft det samme Held blandt Fanøboerne, der i Modsætning til Kineserne afskyer den Onde og hans Væsen, men hænger trofast ved Vorherre.

I øvrigt er Kirken meget ejendommelig, firkantet med et lavt, fladt Loft, hvorfra der hænger 7 Skibe. Paa Væggen overfor Prædikestolen ser man nogle spraglet malede Pulpiturer³³, der snarere synes at høre hjemme i en Variété. Her som saa ofte paa Fanø, hvor de Indfødte haandterer Malerkosten, har de stærke Farver faaet Overtaget. Man maa erindre, at mange af disse Mænd har faret paa Orienten, og at en Del af den har tilbragt Aar paa Kinakysten.³⁴

I et temmelig langt og lidt forfaldent Hus³⁵, der ejes af den gamle Ungpige Marie Møller³⁶, finder vi Professor Exner i Færd med at male et Interiør. Den 78aarige³⁷ Professor med det

²⁷ Sønderho Kro fik privilegium i 1722.

²⁸ *Professor Exner*: Genremaleren Julius Exner (1825-1910). Vel nok den mest kendte kunstner, der har arbejdet i Sønderho. I et forsøg på at fastholde det svundne udførte han her hver sommer fra 1877 og lige til sin død mange af sine populære romantisk-realistiske folkelivsbilleder.

²⁹ Fra 1898 bestyredes kroen af ungkarl og sygehusforvalter Balthazar Mathias Christensen (1842-1910).

³⁰ *Den gamle Bondeven*: Politikeren og juristen Balthazar Christensen (1802-1882). Medstifter af Bondevennernes Selskab, en betegnelse for en alliance i 1840'erne og 1850'erne mellem medlemmer af de liberale og bonde- og husmandsbevægelsen. Alliancen ønskede at bedre landboernes forhold og havde sin storhedstid i årene omkring Grundlovens vedtagelse.

³¹ *Prinsesse Marie*. I juli 1894 aflagde Prinsesse Marie (1865-1909) besøg på Fanø, hvor hun lod sig indlogere på Kurhotellet. På Fanø besøgte hun bl.a. Sønderho og Sønderho gamle Fuglekøje.

³² *Pastor Knudsen*: Henrik Knudsen (1865-1936), sognepræst i Sønderho 1897-1905. Blev i 1894 af Dansk Missionselskab udsendt til Kina, men af helbredshensyn måtte han efter to år vende tilbage til Danmark.

³³ *Malede pulpiturer*: Cavling må have haft de høje lukkede stole langs nordvæggen i tankerne. I 1921 udførte Elsa Nøbbe en akvarel med stolene som motiv.

³⁴ Afsnittet "*I øvrigt er Kirken meget ejendommeligt .... paa Kinakysten*" er udeladt i 1910.

³⁵ *Forfaldent hus*: Det drejer sig om ejendommen Landevejen 7 (matr. nr. 209), kaldet "Kongsgaarden" (formentlig af Forsberg), der i modsætning til de fleste huse i Sønderho ligger vendt nord-syd. Det ejedes fra 1915 til 1938 af den svenske maler Carl Johan Forsberg. I dag tilhører huset Billedkunstforbundet (BKF).

³⁶ *Ungpige Marie Møller*: Den 61-årige gammeljomfru og husholderske, født 1842 og død 18. juni 1909. Hun var ugift og udlejede dele af huset til sommergæster.

³⁷ *Den 78-årige*: Exner var født 30. november 1825, hvorfor han i juli 1903 ikke er 78 år, men endnu kun 77 år.

tætte, kridhvide Haar³⁸, den sikre Haand og det elskværdige, endnu næsten ungdommelige Ansigt har opstillet sit Staffeli i det Hjørne af Stuen, der vender ud mod Haven, og lige foran ham staar Husets Ejerinde i sin Fanødragt. Som Baggrund for Skikkelsen ser man en Væg med allehaande Ting af gammelt Kobber og gennem den aabentstaaende Køkkendør en Væg, der er behængt med hollandsk Porcellæn.

I Begyndelsen af Juli ankommer Professoren til Sydenden af Fanø og flytter stilfærdigt ind i sine Værelser paa Kroen. Derefter tænder han sin Pibe og gaar ud for at vælge sig en Model. Fannikerne staar i Dørene og kigger efter ham, for de er meget nysgerrige, men dog skal man ikke tro, at de vil males af ham alle. En Skipperkone siger til os med en ikke ringe Selvfølelse: "Professoren har ikke malet nogen af vor Familie". Hun vil ikke dermed udtale noget nedsættende om Professoren, som hun agter og ærer, men at staa Model for ham og blive udstillet paa Charlottenborg er dog ikke rigtigt fint. Adskillige Fanniker kan vanskeligt forsones sig med, at deres Hjem saadan males og udstilles, og der er gamle Fanniker, som er ærgerlige over, at et Billede af en Urtepotte og en Spinderok kan løbe op til 600 Kr., naar de dog vil sælge begge Dele for en Speciedaler slet³⁹. Marie Møller, der straks ved vor Ankomst har afbrudt Seancen, siger iøvrigt, at det ikke morer hende videre at staa paa Gulvet saa længe, men hun gør det for at tjene Penge⁴⁰. Hun er desuden lidt gnaven over, at hun skal males som gammel Kone⁴¹, skønt hun endnu er i sine bedste Aar. Der ulmer kort sagt lidt Misfornøjelse omkring Professoren, men hvad der holder den indenfor det Passendes Grænser er pudsigt nok det, der er det ejendommelige i hans Kunst⁴². Unge Malere, som klatter løs paa Lærredet og uden Hensyn til Enkelthederne tilstræber et Helhedsindtryk, har ikke erhvervet sig mange Beundrere paa Øen. Professorens Folkegunst derimod skyldes, at han maler en Skipperkone med en saadan udpenslet Nøjagtighed i Klædedragten, at hun aabent erkender, at hun ikke selv kunde gøre det bedre. Det er værd at bemærke, at Professoren sætter Pris paa Fannikernes Dom over et fuldført Arbejde. Saa længe han maler det, er der ikke andre end Modellerne, der maa se det. For alle andre, og især for Kromandens to Søstre, de anerkendte Smagsdommere, skjuler han Billedet omhyggeligt. Men kommer han en Aften stærkt dampende paa sin Pibe med et indhyllet Lærred under Armen, saa véd de Besked. De sætter Brillerne paa Næsen og udtaler aabent deres Mening, og roser de Maleriet, saa roser Exner til Gengæld deres Æggekage og Fisk.

Exner dyrker Fannikedragten med dens Farver, Sollyset, der falder ind i de smaa Stuer fra Æblehaven, de Unges Længsel, de Gamles Vemod; men der er noget i Sønderho, han ikke gengiver, og dette møder vi paa Gaden hos en lille Dreng.

- Hvad hedder du?
- Jeg hedder Peter Hansen.
- Hvad er din Fa'r?
- Han er *druknet* –
- Skal du ogsaa være Sømand, Peter?
- Nej, jeg skal være Snedker. Jeg maatte ikke for Mo'r.

³⁸ Haar. I 1910 ændret til: *Kunstnerhaar*.

³⁹ *Speciedaler slet*. Her formentlig i betydningen "for et ringe beløb".

⁴⁰ "men hun gør det for at tjene Penge". Udeladt i 1910.

⁴¹ "hun skal males som en gammel kone". I 1910 ændret til: "hun skal males som graahaaret".

⁴² "men hvad der holder den indenfor det Passendes Grænser er pudsigt nok det, der er det ejendommelige i hans Kunst". I 1910 ændret til: "men lidt misfornøjelse modarbejdes af en stigende Beundring for ham".

I disse faa Repliker ser man et Vrag⁴³, der knuses mod Kap Finisterres⁴⁴ ludende Fjeldside, Drengens Udlængsel og Moderens Rædsel, men for intet af dette, der dog er saa typisk for Fanø, findes Farver paa Professorens Palet.

– Saa tager vi Afsked med Sønderho og følger Landevejen, der i nordlig Retning løber langs Øens Østside. Der er herfra over Lavvandet en herlig Udsigt til den jyske Kyst. Midt i den mørkegrønne Stribe staar Ribe Domkirke som et kridhvidt Blink. Værre og værre bliver Vejen, men Cyklen er taalmodigere end Dyr. Først pløjer den villigt gennem Sandflugter, saa forsoner den sig med at løbe over side Mosedrag, og tilsidst hopper den lystigt over en solglitrende Mark⁴⁵, hvor tre Bønderkoner gaar og stakker Lyng. Konerne har netop afbrudt deres Arbejde for at koge en Kop Kaffe, og de beder os tage Plads. Der er ingen Pose i Kedlen, men Kaffen, som tilberedes i en Vejgrøft, smager dog som den lifligste Likør.

Konerne bærer den brugelige sorte Fanø-Maske⁴⁶, der dækker deres Ansigt med Undtagelse af Øjnene og giver dem en besynderlig Lighed med Araberinder. Masken, der er af temmelig tykt mørkt Klædestøj, bestaar af to Stykker, der samles under Næsen. De siger, at de af Hensyn til Solen og Vinden ikke kan undvære den, nar de gaar i Marken. Samtalen med de maskerede Damer har imedens taget en betænkelig religiøs Retning, og den af dem, der staar ved Ildstedet og taler om Djævelen, mens Gnisterne leger Tagfat om hendes røde Skørter, virker nærmest uhyggelig med sit sorte Aasyn.

En Mils Vej fra Sønderho trækker man Cyklen ind over en Hede, og efter mange Besværligheder befinder man omsider ved en af de berømte Fuglekøjer, af hvilke den sydligste ejes af den gamle Fuglefænger Kapt. J. M. Knudsen⁴⁷. Med bare Ben i Tøflerne og leende over hele Ansigtet modtager Fuglefængerens os ved Køjens Indgang. Hr. Knudsen er en god Venstremand. "Jeg gik med Hørup⁴⁸ fra *Morgenbladet* til *Politiken*"⁴⁹, siger han, og "nu skal jeg lære Dem, hvordan man fanger en And".

Hr. Knudsen aner ikke, at dette næsten er vanskeligere for en Fuglefænger end for en Journalist af Faget. Dog, Talen er her om Vildænder, og Fremgangsmaaden er følgende: I Midten af et lille, frodigt Krat, der ligger tæt ved Stranden, findes en Dam, og fra denne Dam gaar der Kanaler ud til alle Sider. Kanalerne er overdækkede med Staaltraadsnet. Naar nu Vildænderne søger deres Føde paa de store "Vatter"⁵⁰, det vil sige Grundene mellem Øen og

⁴³ "I disse faa repliker ser man et Vrag". I 1910 ændret til: "Gennem disse Sætninger øjner man et Vrag".

⁴⁴ Kap Finisterre = "Jordens Ende". Forbjerg på den pyrenæiske halvø. Kaldes også for Costa da Morte (Dødens kyst), hvor utallige skibe gennem tiderne er forlist.

⁴⁵ "Værre og værre bliver Vejen, men Cyklen er taalmodigere end Dyr. Først pløjer den villigt gennem Sandflugter, saa forsoner den sig med at løbe over side Mosedrag, og tilsidst hopper den lystigt over en solglitrende Mark". I 1910 ændret til: "Værre og værre bliver Vejen, til Cyklen omsider lystigt hopper hen over en solglitrende Mark".

⁴⁶ Fanø-Maske: Struden, en maske, som datidens Fanøkvinder benyttede til at beskytte ansigtet mod vind, sol og sand.

⁴⁷ Kaptajn Knudsens fuglekøje: Sønderho Fuglekøje anlagt 1888, som er den sydligst liggende af Fanøs fire fuglekøjer; fra nord: Ternerdal Fuglekøje, Albue eller Nordby Fuglekøje, Sønderho gamle Fuglekøje og sidst Sønderho Fuglekøje også kaldet Kaptajn Knudsens Fuglekøje.

⁴⁸ Hørup: Viggø Hørup (1841-1902). Radikal politiker. 1873 knyttet til venstreavisen *Morgenbladet*, men afskediget 1883. Sammen med Edvard Brandes og Hermann Bing grundlagde han *Politiken* i 1884.

⁴⁹ "Jeg gik med Hørup fra *Morgenbladet* til *Politiken*". I 1910 ændret til: "Vi er gamle Bekendte".

⁵⁰ Vatter = Wade, tørlagt banke ved lavvande.

Fastlandet, saa hænder det, at de flyver ind over Fanø for at finde fersk Vand.⁵¹ Naar Knudsen saaledes ser dem komme, saa skynder han sig at stikke Ild i en Tørv, der ligger paa et Fyrfad⁵². Tørven fordriver Menneskelugten, som indjager de vilde Ænder en forstaaelig Angst. Naar Ænderne derefter opdager Dammen, styrter de sig ned i den og slukker deres Tørst. Men i Dammen ligger der 50-60 tæmmede og dresserede Ænder, og de begynder straks at gøre Tjeneste, idet de i Spidsen for deres utæmmede Brødre og Søstre svømmer ind i de overdækkede Kanaler, hvori Hr. Knudsen har kastet nogle Haandfulde Korn. Er Vildænderne først inde i Kanalen, er Spillet vundet, de drives da bare videre, til de sidder i et ruseagtigt Net. I Hr. Knudsens Køje tages der i Efteraarsmaanederne ca. 4000 Graaænder, Spidsænder, Krikænder og Skeænder, i Køjen nordligere⁵³ indtil 10.000 Ænder. Salgsværdien er 50 øre pr. Stk. Naar Fuglefængereren har vredet Halsen om paa Ænderne, sendes de til Københavns Vildhandlere⁵⁴. Tiden er September og Oktober, da Køberne flokkes om dem, til de fortrænges af Harer og Høns.

- Videre pløjede Cyklen sig en Fure gennem de lyngelagte Veje; det blev Aften, før vi omsider naaede Nordby. Her gik der paa Gaden en eneste Mand, som ringede med en Alarmklokke⁵⁵ og raabte noget om en Slagter, der havde slagtet Lam falbød dem næste Dag⁵⁶. Vi standsede og spurgte Manden om Aarsagen til hans Adfærd, og som Svar paa Spørgsmaalet lod han Klokkeren et Øjeblik hvile og pegede paa sin Kasket.

"Nordby Klokkemand" stod der paa den, og Klokkemanden tilføjede:

"Jeg er *Avisen* her paa Fanø⁵⁷. De kan ogsaa godt kalde mig Klokker, for alt, hvad De forlanger, at jeg skal klingelingre og raabe ud over Øen, det klingelingrer og raaber jeg. Klingelingelingeling!"

"Højstærede Kollega", svarede vi. Vil De venligst bringe Deres Læsere – om man tør kalde Deres Publikum for Læsere – en ærbødig Anerkendelse af en behagelig Dag. Turen er til ende. Vil De bede de Forbigaaende tage til takke⁵⁸. Klingelingeling!

- - - -

Om forskelle i Cavlings to versioner fra 1903 og 1909

Ved sammenligning af avisversionen fra 1903 med bogudgaven fra 1910 viser det sig, at der ind imellem er nogle interessante ændringer, hvoraf to typer skiller sig ud. Den ene handler om, at Cavling

⁵¹ "Naar nu Vildænderne søger deres Føde ... for at finde fersk Vand" er udeladt i 1910.

⁵² *Et fyrfad*. Jægerne ved Vadehavet har altid haft det indtryk, at krikanden og måske også andre andearter kunne registrere menneskers fært. For at undertrykke den skræmmende menneskefært medførte køjemanden altid et stenkrus eller en kobberpote, hvori en bestemt slags tørv bragtes til at ulme.

⁵³ *Køjen nordligere*: Sønderho gamle Fuglekøje anlagt 1866. I dag forbilledligt restaureret, så det fungerer som et lille frilandsmuseum. <http://www.soenderho-gl-fuglekoje.dk>

⁵⁴ "sendes de til Københavns Vildthandlere". I 1910 ændret til: "sendes de til København". Se:

<http://www.aldus.dk/fanoe/fuglekojer/gamlekojeje/anthonisen-1923-1924.html>

⁵⁵ "ringede med en Alarmklokke". I Nordby gik byens klokkemand rundt i gaderne med en udråber og en klokke og spredte nyheder om gode tilbud, arrangementer m.v.

⁵⁶ "der havde slagtet Lam, falbød dem næste Dag". I 1910 ændret til: "der havde slagtet Lam og Kalve og solgte dem næste Dag".

⁵⁷ Helt alene om at bringe budskaber ud på Fanø var klokkemanden dog ikke. Siden 1891 havde *Fanø Avis*, der var en aflægger af *Esbjerg Avis*, eksisteret, og *Fanø Ugeblad* udkom med sit første nummer i januar 1898.

⁵⁸ "Vil De bede de Forbigaaende tage til takke". I 1910 ændret til: "Vil De bede vore usynlige Ledsagere tage til takke".

tilsyneladende har behov for at fremstå i en bedre fysisk kondition, end den man får indtryk af i 1903-versionen: I 1903 skrev han: *"Vi gaar tilbage til Strandbredden, hvor vi efter noget Besvær finder Cyklen"*, men i 1910 er bisætningen udeladt.

Senere hedder det i 1903: *"Værre og værre bliver Vejen, men Cyklen er taalmodigere end Dyr. Først pløjer den villigt gennem Sandflugter, saa forsoner den sig med at løbe over side⁵⁹ Mosedrag, og tilsidst hopper den lystigt over en solglitrende Mark"*. I 1910 har Cavling forkortet det til: *"Værre og værre bliver Vejen, til Cyklen omsider lystigt hopper hen over en solglitrende Mark"*.

Den anden type ændring går på at udtrykke sig mere diplomatisk. Her om Julius Exner: *"Den 78-årige professor med det tætte, kridhvvide hår"* er i 1910 ændret til *"det tætte, kridhvvide kunstnerhår"*, som vel lyder lidt mere passende for en gammel agtværdig kunstner. På samme måde er Cavling i 1903 mere direkte kritisk i den noget kryptiske vurdering af Exner: *"hvad der holder (misfornøjelsen) indenfor det passendes grænser, er pudsig nok det, der er det ejendommelige i hans kunst"*. I 1910 har han ændret det til: *"men lidt misfornøjelse modarbejdes af en stigende beundring for ham"*.

Om den 61-årige Marie Møller, som stod model for Exner, skriver Cavling i 1903: *"det morer hende ikke at stå på gulvet så længe, men hun gør det for at tjene penge"*. I 1910 er bisætningen om ussel mammon nu udeladt! I 1910 forsøger Cavling også at "pynte" lidt på Marie Møller, idet han ændrer *"hun skal males som gammel kone"* til *"hun skal males som gråhåret kone"*.

At Cavlings medarbejder ved Politiken, Andreas Vinding, besøgte Fanø og Sønderho i 1909, kan ikke være nogen tilfældighed. Under pseudonymet *"Per Pryd"* skrev Vinding artiklen "Breve fra Havet" trykt i Politiken 8. august, som har påfaldende mange ligheder med Cavlings artikel fra 1903, at der ikke kan herske tvivl om, at Cavling har tilskyndet Vinding til at foretage en ny cykeltur på Fanø. Måske havde Cavling fået besked om, at Marie Møller var død 18. juni 1909. Men alene manchettens overskrifter røber sammenhængen: *"Fra Fanø Bad til Sønderho. Europas bedste Cyklebane. Hos Professor Exner paa Kroen. Interview med Malerne. I den gamle Ungpiges Hjem. Exners Model. Hans sidste Sommer paa Fanø"*.

Per Hofman Hansen, august 2017.

Biografier om Cavling

- Hakon Stangerup: Henrik Cavling og den midterne avis. Gyldendal, 1968.
- Sven Ove Gade: Journalisten. En biografi om Henrik Cavling. Politikens Forlag, 2009
- Chr. Rimestad: Henrik Cavling i Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., Gyldendal 1979-84. Hentet 29. juli 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=288188>

⁵⁹ side: brede